

МАРГІНАЛЬНІСТЬ: ОСОБИСТІТЬ В ДЗЕРКАЛІ ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ

Початок розвитку капіталізму, характерною рисою якого є значне поглиблення суспільного поділу праці, призводить до екстравертного переформування всіх економічних, а звідси і політичних, соціальних та культурних зв'язків.

Змінюється структура суспільства, зникає ізольованість окремих соціальних спільнот, порушується герметичність, замкненість елементів соціальної структури один відносно одного. Починається взаємне проникнення традицій, норм життєдіяльності раніше повністю локальних, автономних груп, розширюються та розмиваються межі між ними. На зміну жорсткій, закостенілій структурі традиційного суспільства починає хворобливо, в муках з'являтися динамічна, рухлива, постійно змінювана структура суспільства сучасного типу. Причому, зовнішня структура такого суспільства на різних етапах його існування чітко визначається, але стають негерметичними межі між класами та іншими соціальними групами, які базуються на власності. Ці межі стають прозорими, а звідси і співвідношення між групами – постійно змінюваним.

У індивіда з'являється можливість зміни свого, раніше константного, раз і назавжди визначеного становища в суспільстві. Соціальний статус індивіда в такому суспільстві стає мобільним, він отримує можливість, і навіть необхідність, активного впливу на спрямованість своєї соціальної кар'єри. І чим далі у своєму розвитку іде цивілізація, тим швидше змінюються умови життєдіяльності особистості. А сьогодні стало вже звичним, коли за одне людське життя кілька разів змінюються його економічні, матеріальні, духовно-культурні та інші засади. І, як наслідок, повинні змінюватися ціннісні орієнтири, тобто людина повинна майже постійно протягом свого життя адаптуватися до нових умов. І тут на першому плані є вміння аналізувати умови власного існування для адекватної реакції на зовнішнє середовище. Об'єктивна оцінка своєї життєдіяльності, самооцінка своєї ролі та місця в суспільстві й можливих змін цієї ролі та місця дає можливість втримати це місце, залишитися вірним собі та не зійти з власного життєвого шляху. У цьому випадку постає питання про необхідність формування здатності особистості до змін стереотипів мислення та діяльності.

Початком корінних змін в співвідношенні “людина-суспільство” стала епоха Відродження. Характерним для неї стали видатні досягнення у всіх галузях науки. Це епоха, котра затребувала новизни і котра породила цю новизну в усьому. Світогляд людини, в історичну добу, яку звичайно називають “новітньою”, значно відрізняється від світогляду, притаманного добі середньовіччя. Глибину, багатство та розмаїття наукової думки цього періоду можна уявити назвавши імена видатних представників цього періоду: Микола Кузанський, Леонардо да Вінчі, Мішель Монтень, Джордано Бруно, Томазо Кампанелла та ін.

Характерним для епохи Відродження є зародження капіталістичних економічних відносин. За визначенням К.Маркса, це епоха первинного накопичення капіталу, яку він визначає в загальноєвропейському масштабі з XVI сторіччям, але “перші зародки капіталістичного виробництва, – підкреслює він, – спорадично зустрічаються в окремих містах у Середземному морі уже в XIV та XV сторіччях”.

В епоху Відродження чи не вперше в історії західного світу з'являється можливість маргіналізації особистості. Нові капіталістичні відносини, що зароджуються в цей період, знищують тотальну прив'язаність особистості до конкретного мікросоціуму. Особистість стає вільною від засобів виробництва, а звідси – відносно незалежною у виборі свого життєвого шляху. Вона може вільно переходити від одного мікросоціуму до іншого (з одного робочого колективу до іншого, з стану селян до стану робітників, навіть “пробивати” собі дорогу з робітників до буржуазії). При переході від одного мікросоціуму до іншого особистість повинна відмовитися від засвоєних норм та правил поведінки спільноти, до якої вона належала раніше, і засвоювати нові правила та норми.

З другого боку, характерним для епохи Відродження є значне розширення знань. Великі географічні відкриття, успіхи в сфері природничих наук, медицини, математики, механіки та ін. теж значною мірою впливали на формування світогляду особистості та визначення її подальшого життєвого шляху.

Характерною рисою філософії епохи Відродження є її яскраво виражений антропоцентризм. Але це не антропоцентризм Середньовіччя, де мова йшла про людину як творіння Бога, про проблеми гріхопадіння, спокуси та спасіння людини, про людину не як самодостатню істоту, а таку, що повністю залежна від Бога, про людину, яка прагне до вічного спасіння, але не може його досягти власними силами. Для гуманістичної філософії Відродження характерним є розглядання людини в її насамперед земному призначенні. Людина не лише здійснюється в рамках ієрархічної картини буття, вона “підриває” саму цю ієрархію та повертається до природи, а її відносини з природою та Богом розглядаються в рамках нового пантеїстичного розуміння світу.

Основи нового гуманістичного вчення про людину заклад видатний мислитель, що стоїть на межі епох Середньовіччя та Відродження Данте Аліґ'єрі. В своїй “Божественній комедії” А.Данте поєднує природне та божественне начало в людині. Це була перша спроба серед мислителів цього періоду відкинути думку про повну божественну залежність людини. Але свобода в розумінні Данте повинна обмежуватися моральною відповідальністю. Він не дозволяє уникнути особистої відповідальності за вчинки, пославшись на Бога або збіг обставин.

Закономірно виникає необхідність адаптації особистості до нових умов, а це породжує зміни світогляду, внутрішню психологічну напруженість. Людина тієї епохи логічно потрапляє в ситуацію маргінальності.

Величезний суспільний інтерес викликала діяльність великого італійського мислителя та поета Франческо Петрарки. Предметом роздумів великого мислителя є внутрішній світ особистості, причому “нової” особистості. Вона пориває зв’язки з середньовічними традиціями і усвідомлює цей розрив, тобто, вона стає свого роду маргінальною особистістю. Мислитель усвідомлює і свою внутрішню суперечність. Зіткнення поглядів філософії Середньовіччя та епохи Відродження яскраво проглядається в його творчості.

Велич людини, її красу підкреслює і Дж.Манетті. Філософ вбачає добродетель людини в її діяльності, творчості. Людина повинна з творчістю підійти до вдосконалення всього земного, що створив Бог.

Підкреслюючи в особистості дієве начало, гуманісти епохи Відродження відкидають ідею “пустого, пасивного насолодження життям.” Людина народжується для того, щоб працювати над “великим та грандіозним ділом.” В цьому і повинна проявлятися її добродетель. Вибір цієї діяльності супроводжується повною свободою вибору різних шляхів її здійснення. Як підкреслює Піко делла Мірандола свободою волі визначаються чудеса людського духу.

У філософії Відродження людина відображалася як цілісність, самостійність своєї індивідуальної духовно-тілесної сутності, а також і в своїй органічній єдності зі Всесвітом. В цей період все частіше і наполегливіше особистість подається як ініціативна, самостійна, творча та дієва. На цій базі будуються етичні концепції Відродження, вчення про всебічний розвиток та вдосконалення особистості.

Епоха Відродження була переднем істинного росту в надрах феодального суспільства Західної Європи буржуазного ладу. Інтереси нового класу, що почали виникати в той період, вимагали розвитку техніки, виробництва. А це, в свою чергу, вимагало, перш за все, конкретного знання природи і штовхало до прискореного розвитку природничих наук, особливо математики, механіки, фізики. Разом із тим, епоха Відродження органічно вписала в логіку цих процесів необхідність правильного розуміння ролі та місця людини в світі. Це завдання, що постало перед вченими, було зумовлено актуальністю подальшого розвитку суспільства.

Як бачимо, з епохою Відродження починається поступовий поворот до пріоритету індивідуального в співвідношенні індивідуального та суспільного.